

Caha, Pavel

K analýze konstrukcí akuzativu s infinitivem v češtině

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 2003, vol. 52, iss. A51, pp. [191]-202

ISBN 80-210-3151-4

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100023>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PAVEL ČAHA

K ANALÝZE KONSTRUKCÍ AKUZATIVU S INFINITIVEM V ČEŠTINĚ

Děkuji P. Karlíkovi za pomoc odbornou i jinou; bez ní by tento článek jistě nevznikl. Dále děkuji auditoriu studentského workshopu ve Žďárku (Jilemnici), bez jehož podnětů by článek nebyl takový, jaký je, a hlavně a last but not least L. Veselovské za připomínky k jeho první verzi.

Termín vazba / konstrukce akuzativu s infinitivem (Accusativus cum Infinitivo: AcI) vznikl z potřeby deskriptivního popisu jazykových struktur, ve kterých se (řečeno terminologií klasické mluvnice) doplnění verba finita (Vf) věty hlavní realizuje infinitivem, jehož subjekt je vyjádřen jménem s pádovou formou akuz(ativu), jako např. v (1) – (3):

- (1) *Video* *te* *venire*
Vidět-1.sg.pres.act. ty-acc. přicházet-inf.pres.act.
Vidím tě přicházet
- (2) *Eos* *venisse* *constat*
Oni-acc. přijít-inf.perf.act. být jisté-inf.pres.act.
Je jisté, že přišli
- (3) *nuntius* *oppidum* *teneri*
zpráva-nom.sg. město-acc.sg. držet-inf.pres.pas.
Zpráva, že město je drženo

Empirickou podporu hypotéze skrývající se za termínem AcI-konstrukce poskytují především data (2) a (3), kde je infinitivní konstrukce závislá na slovese intransitivním (2) a na substantivu (3), a kde se tedy její analýza jako AcI-konstrukce zdá být jedinou adekvátní vzhledem k tomu, že jak substantivum, tak intransitivní sloveso neodčlňují svým argumentům v latině (a asi ani jinde) akuz.

Zaměříme-li se na české infinitivní konstrukce, které dovolují užití akuzativu + infinitivu, jako nejpravděpodobnější kandidát na AcI-konstrukci se na základě povrchové struktury nabízejí věty

- (4) *Viděl ho odcházet*
- (5) *Nechal ho odejít*
- (6) *Měl kabát viset ve skříni*
- (7) *Nutil ho odejít,*

jejichž lineárně-morfologické vlastnosti se zdají vyhovovat uvedenému vymeze-

ní AcI-konstrukce. Nejpodrobněji se zde budeme zabývat typem (4), který se vyskytuje u sloves pasivního vnímání *vidět, slyšet, cítit, spatřit* atd., a budeme se snažit ukázat, jaké syntaktické (a sémantické) vlastnosti jej odlišují (nebo neodlišují) od typů ostatních, zejména pak od (7).

V první části naší studie se ale budeme zabývat především statuem vedlejší finitní věty, která má u typu (4) stejnou syntaktickou distribuci jako konstrukce infinitivní a možná i stejnou sémantiku. Vyjdeme z pozorování vět (8) – (9), z nichž (8) má podat informace o typu (4) a (9) o typu (7), a to především o jejich aktantovém rámci:

(8a) *Vidí (to), jak Petr odchází*

(8b) **Vidí Karla, jak (jeho kamarád) Petr odchází*

(9a) **Nutí, aby Petr odešel*

(9b) *Nutí Karla, aby (jeho kamarád) Petr odešel*

Kontrast v gramatičnosti (8a) a (9a), odstranitelný opravením (9a) na (9b), a to přidáním NP s pádovou formou akuz., napovídá, že zatímco sloveso *vidět* selektuje pouze jediný interní argument s akuz., sloveso *nutit* selektuje dva interní argumenty, jejichž vynechání vede k negramatičnosti výsledné struktury (negramatická by tedy měla být i struktura (9a') **Nutí Petra*). Považujeme proto (7) za strukturu, v níž NP v akuz. *ho* nemá přímý vztah k pozici subjektu infinitivu *odejít*, a to, že je (neviditelná) pozice subjektu, nutná pro saturování argumentové struktury slovesa *odejít*, interpretována shodně s (viditelnou) NP v akuz., nutnou pro saturování argumentové struktury slovesa *nutit*, je zajištěno jinými principy gramatiky (kontrolou).

Otázkou zůstává, na základě jakých principů gramatiky je za negramatickou označena struktura (8b), uvedená zde jako (10a). (Negramatičnost (10a) je deskriptivně vynutitelná jako požadavek shodnosti subjektu vedlejší věty s objektem věty maticové, což samo o sobě však, jak je vidět z (10b), nestačí.)

(10a) **Vidí Karla_i, jak (jeho kamarád) Petr_j odchází*

(10b) *Vidí Karla_i, jak 0_i // *Karel_i // *on_i odchází*

Jako negramatické jsou také označeny ty varianty (10b), kde je v pozici subjektu vedlejší věty koindexovaná foneticky realizovaná NP, a jako jediná možná

Negramatičnost (11) ukazuje, že antecedentem stopy, označené *t*, nemůže být NP *Petra* (i když je s ní koindexována), protože potom by stopa nesla akuz. a výraz následující sponu by se s ní v tomto ohledu shodoval. Zdá se proto nevyhnutelné vložit do struktury neviditelný element, jehož posunem stopa vznikla, který ale nemůže být v A-pozici (tj. v takové pozici, kde je udělována theta role), protože ty jsou ve struktuře (11) všechny obsazeny. Pohyb do \bar{A} -pozice (tedy do takové, ve které není udělována theta role) se obvykle nazývá *wh-movement* a je typický pro derivování otázek a vztazných vět. Protože struktura (11) není tázací, budeme předpokládat, že se nulový element nachází v pozici SpecCP vedlejší věty, kterou obsazují mj. vztážná zájmena, a budeme zkoumat, zda pro tento krok existují další empirické argumenty, tzn. zda se nulový relativní element ve (12a) – značíme jej *OP* (elementy okupující SpecCP jsou tradičně nazývány operátory, a to kvůli své schopnosti vázat zájmena (proměnné), podobně jako logické kvantifikátory) – chová stejně jako foneticky realizovaná relativa.

(12a) *Petr vidí* [_{NP} *Karla*_i, [_{CP} *OP*_i *jak* [_{IP} *t*_i *týrá* [_{NP} *ženu*]]]]

(12b) **Koho*_i *vidí Petr Karla*_j, *OP*_j *jak t*_j *týrá t*_i

(12b $\hat{}$) **Koho*_i *vidí Petr* [_{NP} *Karla*_j, [_{CP} *OP*_j *jak* [_{IP} *t*_j *týrá* [_{NP} *t*_i]]]]
#2 #1

(13a) *Petr vidí* [_{NP} *Karla*_i, [_{CP} *kteřý*_i [_{IP} *t*_i *týrá* [_{NP} *ženu*]]]]

(13b) **Koho*_i *vidí Petr Karla*_j, *kteřý*_j *t*_j *týrá t*_i

(13b $\hat{}$) **Koho*_i *vidí Petr* [_{NP} *Karla*_j, [_{CP} *kteřý*_j [_{IP} *t*_j *týrá* [_{NP} *t*_i]]]]
#2 #1

(14a) *Petr vidí*, [_{CP} *jak* [_{IP} *Karel* *týrá* [_{NP} *ženu*]]]

(14b) *Koho*_i *vidí Petr*, [_{CP} *t*_i *jak* [_{IP} *Karel* *týrá* [_{NP} *t*_i]]]
#2 #1

Negramatičnost (12b) se strukturou (12b $\hat{}$) demonstruje nemožnost extrakce objektu z vedlejší věty. Tento posun elementu porušuje podmínku subjacence (tato podmínka, upravena podle Chomského 1973, zní: pohyb nesmí překročit více než jeden hraniční uzel, kde hraniční uzly jsou IP a NP), neboť překračuje více než jeden hraniční uzel, které jsou indikovány znakem #. Zcela shodně s (12b) se chová i (13b) s vedlejší větou vztážnou. Nemožnost extrakce není způsobena spojkou *jak*, jak dokazuje (14b), kde je extrakce možná. V tomto případě projde element při svém posunu terminálním uzlem SpecCP, kde zanechá stopu, což je indikováno značkou *t*_i, a jeho pohyb tak neporušuje podmínku subjacence. Při svém prvním pohybu z pozice objektu překročí pouze hraniční uzel #1, následně pouze hraniční uzel #2, a výsledná struktura je tedy plně gramatická. Ve (12b $\hat{}$) nemůže element překročit uzly #1 a #2 postupně, protože pozice SpecCP je ve (12b $\hat{}$) obsazena elementem *OP* (podobně jako je tomu ve (13b $\hat{}$), kde je pozice blokována relativem *kteřý*), což dokazuje jeho přítomnost. Předpokládáme tedy, že struktura (10b), opakovaná zde jako (15a), je správně zachycena v (15b), která vysvětluje negramatičnost těch verzí (15a), které mají v pozici subjektu infinitivní věty foneticky realizovanou NP

(15a) *Vidí Karla*_i, *jak O*_i // **Karel*_i // **on*_i *odchází*

(15b) *Vidí Karla*_i, *OP*_i *jak t*_i *odchází*

(15c) *Vidí Karla_i, který_i 0_i // *Karel // *on odchází*

(15d) *Vidí Karla_i, který_i t_i odchází,*

a to na základě stejných, zcela obecných a nezávisle motivovaných univerzálních principů, které v (15c,d) vynucují koindexaci výrazu *který* s objektem finitní věty a které zajišťují formování řetězu mezi posunutým elementem a jeho stopou, která je (v (15c) stejně jako v (15a)) nezastupitelná jakoukoli foneticky realizovanou NP. Z tzv. theta kritéria pak vyplývá, že tento řetěz má přidělen právě jeden pád a právě k pádu elementu OP bude směřovat další diskuse.

Existuje evidence (viz např. Karlík 2000), že české foneticky nulové elementy mohou nést nom(inativ). Nulová hypotéza proto předpokládá, že je to i případ elementu OP, což se zdají potvrdovat i negramatická data (11), uvedená zde znovu jako (16a), v porovnání s bezvadným (16b).

(16a) **Petr vidí Karla_i, OP_i jak t_i je celého špinavého*

(16b) *Petr vidí Karla_i, OP_i jak t_i je celý špinavý*

Stopa, nesoucí stejné rysy jako OP, se shoduje v pádě s objektem Vf vedlejší věty, což ukazuje, že stejně jako stopa nese i OP nom. Formování relativních vět s OP však není omezeno na nominativní elementy, jak ukazuje (17a).

(17a) *Petr viděl Karla_i, OP_i jak ho_i bili*

(17b) **Petr viděl Karla_i, OP_i jak bili t_i*

Jak ale ukazuje negramatická (17b), není možné derivovat takové věty pohybem elementu OP z pozice objektu slovesa *bít* do pozice SpecCP, a to patrně proto, že OP není s to (asi jako i jiné nulové elementy v češtině) nést akuz. Proto se v češtině, jak ukazuje (17a), uplatňují tzv. resumptivní zájmena, tj. taková zájmena, která jsou (pravidlem predikace (Haegemanová 1994:409)) koindexována s OP, které je báze generováno ve SpecCP. Tato resumptivní zájmena pak na sobě morfologicky zviditelňují abstraktní pád, čehož nulový element OP není schopen. Koindexace resumptivního zájmena a operátoru je dána schopností operátoru tato zájmena vázat. Zájmeno musí být podle principu B teorie vázání volné v minimální doméně, která obsahuje: toto zájmeno, jeho ovladač (governor) a subjekt; operátory, které jsou ve SpecCP, jsou tak mimo tuto doménu a mohou být se zájmeny koindexovány. Tato koindexace ale není řízena striktními principy a operátor

Dále se domníváme, že strukturní oprávnění nulového relativiva je možno odůvodnit na obecnější rovině. Předpokládejme, že čeština je jazykem, který neumožňuje, aby pozice SpecCP a hlava fráze C^0 (kde předpokládáme, že je generován element *jak*) obě dominovaly foneticky realizovanému materiálu. Tato podmínka (tzv. Doubly filled COMP filter: jestliže se foneticky realizovaná fráze nachází ve specifikačtoru nějaké CP, pak hlava této CP nesmí dominovat foneticky realizovanému komplementizéru (complementizer)) byla formulována již v Chomsky a Lasnik (1977), a přes to, že není explanatorní, zdá se být empiricky adekvátní. Navrhujeme tedy, že relativní element, který je generován jako subjekt V_f vedlejší věty (21a), kde je mu udělen pád a tematická role, je po posunu do pozice SpecCP nahrazen nulovým operátorem (21b), protože by výsledná struktura byla v opačném případě negramatická (21c), jak to predikuje Doubly filled COMP filter.

(21a) *Petr viděl* [_{NP} *Karla*_i, [_{CP} *jak* [_{IP} *který*_i *kouří*]]].

(21b) *Petr viděl* [_{NP} *Karla*_i, [_{CP} *který*_i *jak* [_{IP} *t*_i *kouří*]]]

(21c) **Petr viděl* [_{NP} *Karla*_i, [_{CP} *který*_i *jak* [_{IP} *t*_i *kouří*]]]

Takové nahrazení relativního elementu operátorem je ale možné pouze tehdy, když je pozici, ze které byl posunut, přidělen nom. (jak bylo ukázáno na příkladech (19a) – (20b)), protože nulová kategorie OP nemůže nést jiný pád než nom., což je pro češtinu pád pro nulové kategorie typický, ne-li jediný možný.

Vedlejší věty s *jak* (22a) se tak od těch, které jsou uvozeny prostým relativem (22b), liší právě a pouze přítomností elementu *jak* v hlavě CP. Rádi bychom nyní ukázali některé sémantické důsledky, které přítomnost tohoto elementu ve struktuře způsobuje.

(22a) *Petr viděl Pavla, jak kouřil*

(22b) *Petr viděl Pavla, který kouřil*

Předpokládáme, že výraz *jak* je funkční element, který není ve slovníku specifikován ohledně své kategorie, a může být proto vložen do různých funkčních projekcí. Jeho význam říká něco o shodnosti/podobnosti (v nejobecnějším smyslu) těch výrazů, které se nalézají od tohoto elementu napravo a nalevo. Předpokládáme bez podrobnější diskuse a bez hlubších nároků, že tento výraz se v nejjednodušším případě vyjadřuje o shodnosti toho objektu, k němuž referuje fráze, které ve struktuře bezprostředně dominuje, s objektem stejného typu, který je ve struktuře hierarchicky výše. Tak ve (23a), kde výraz *jak* bezprostředně dominuje N/DP *Pavel*, jde o srovnání individua, ke kterému N/DP referuje, s objektem stejného typu, tedy také s individuem, ke kterému referuje strukturně vyšší N/DP *Petr* (a to o srovnání jejich chytrosti). Ve srovnání s výrazem *než* je obtížnější jej vložit právě do takových struktur, kde typy objektů nejsou shodné, jak ukazuje kontrast (23b) s (24b).

(23a) *Petr je chytřejší jak Pavel*

(23b) ??*Petr je chytřejší jak všichni*

(24a) *Petr je chytřejší než Pavel*

(24b) *Petr je chytřejší než všichni*

Při diskusi statutu vedlejší věty ve (22a), opakované zde jako (25a)

(25a) *Petr viděl Pavla*, [_{CP} *jak* [_{IP} *kouřil*]]

(25b) *Petr viděl Pavla, jak kouří,*

bylo vynuceno, že element *jak* je hlavou CP, a bezprostředně tedy dominuje IP, kde jsou bázově generovány především rysy času, a přirozeně tedy vyplývá z naší diskuse, že referenční čas věty maticové je shodný s referenčním časem vedlejší věty, a to takřka nezávisle na gramatickém času vedlejší věty, jak ukazují data (25a,b).

Z tohoto hlediska se na formálních základech ukazuje oprávněnost tradiční gramatické intuice, která takové vedlejší věty považovala za doplněk, tedy za takový větný člen, který rozvíjí jak substantivum (podobně jako věta vztažná), tak sloveso, a to především proto, že výraz *jak* stanovuje identitu referenčního času věty maticové i vedlejší, což je kategorie právem asociovaná s funkčními kategoriemi verba.

Pokud jde o analýzu vlastních AcI-konstrukcí, budeme postupně sledovat dedukce transformační generativní gramatiky (TGG) a doplňovat je o diskusi českých dat, které by mohly být strukturními paralelami dat anglických. V rámci TGG byly od 70. let rozpracovávány dva vlivné způsoby analýzy, z nichž každý vysvětluje jako primární jistá lingvistická data a jako sekundární jiná, ale obě staví na anglických datech (26a) v porovnání s (26b), které jeví určitou paralelu s českými (27a,b), nikoli však s (28a,b).

(26a) *Jack believed, [that she is famous]*
 Jan-nom. věřit-past. že ona-nom. být-3.sg.pres slavný
 Jan věřil, že je slavná

(26b) *Jack believed [her to be famous]*
 Jan-nom. věřit-past. ona-acc být slavný-inf.
 Jan věřil, že je slavná

(27a) *Petr viděl, [jak Pavel odchází]*

(27b) *Petr viděl [Pavla odcházet]*

(28a) **Petr nutil, aby Pavel odešel*

(28b) *Petr nutil Pavla [PRO odejít]*

Data (26a) – (27b) sugerují, že pod body (a) uvedená vedlejší věta je celá interním argumentem maticového slovesa. Tuto větu v příkladech (b) suplují ja-

uzávorkované struktury), což napovídá, že sloveso *belive* neuděluje akuz. NP žádnou Θ -roli. Kdyby ji totiž udělovalo, nemohly by být struktury parafrázovatelné. (29d) pak ukazuje, že adverbium zapaščené do uzávorkované struktury nemůže modifikovat sloveso *belive*, i když je adverbium umístěno tak, aby byla struktura gramatická, pokud by NP *him* byla objektem maticové věty, jak dokazuje (29d').

České ekvivalenty těchto testů, které by svědčily o subjektivých vlastnostech akuz. NP, jsou ve (30a,b) sporné a jejich diskusí se zde nebudeme hlouběji zabývat; jistou přesvědčivost pak mají (30c,c'), zvláště v kontrastu s (31a,a'), kontrast (30d) a (31b) je, zdá se, nicneřikající.

(30a) *Petr viděl jablko nepadat daleko od stromu*

(30b) ??*Viděl to vypadat na průšvih*

(30c) *Viděl [doktora vyšetřit Petra]*

(30c') *Viděl [Petra nechat se vyšetřit doktorem]*

(30d) *Viděl [Petra zřetelně odcházet]*

(31a) *Nutil doktora [PRO vyšetřit Petra]*

(31a') *Nutil Petra [PRO nechat se vyšetřit doktorem]*

(31b) *Nutil Petra nevybíravě [PRO odejít]*

Data (30c,c') se zdají potvrzovat hypotézu, že sloveso *vidět* neuděluje akuz. NP žádnou Θ -roli, protože jestliže je věta (30c') pravdivá, je nutně pravdivá i věta (30c), zatímco u (31a,a'), kde maticové sloveso Θ -roli NP v akuz. uděluje, nic takového neplatí. Pokud však platí Θ -kritérium, je nutné, aby akuz. NP Θ -roli nesla. Protože je struktura gramatická, můžeme dedukovat, že tuto Θ -roli získává akuz. NP od infinitivního slovesa a v tomto smyslu je jeho (přínejmenším hloubkovým) subjektem, což je naznačeno uzávorkováním. Oboustraná implikace v případě (30c,c') je blokována tím, že v (30c') se navíc vyskytuje sloveso *nechat*, které zvyšuje počet Θ -rolí (o Θ -role jím přidělované), které je potřeba saturovat. Test, který by místo struktury s *nechat* používal tzv. opisné pasivum, není možný kvůli negramatičnosti takové věty (32). Tuto negramatičnost můžeme prozatím přičíst omezené možnosti užít v tzv. AcI-konstrukcích infinitivu slovesa označujícího stav, jak ukazuje (33a,b).

(32) **Viděl Petra být vyšetřován doktorem*

(33a) *Viděl Petra kašlat*

(33b) **Viděl Petra mít kašel*

Proti tomu, že je akuz. NP nositelem subjektivé Θ -role, by bylo možno namítnout, že sloveso *vidět*, jak ukazují (34a) – (35d), klade určitá sémantická omezení na realizaci akuz. NP lexikálním materiálem: příslušné výrazy musí mít ve své sémantické struktuře rys [+konkrétní], což může svědčit o tom, že je daná NP objektem Vf věty maticové, a to již v d-struktuře, kde probíhá inserce lexikálního materiálu. Takové restriktce by pak byly argumentem proti navržené analýze. Srovnajme pro názornost i AcI-konstrukci latinskou (36), kde Vf neklade na NP s akuz. žádná sémantická omezení, na rozdíl od struktury (37), která je analogická s českou strukturou v (7) (tj. *Nutil ho odejít*) a u níž předpokládáme, že NP s akuz. je hloubkovým objektem Vf.

(34a) *Viděl Petra měnit žárovku*

(34b) *Viděl, jak Petr mění žárovku*

(34c) **Viděl negaci měnit pravdivostní hodnotu výroku*

(34d) **Viděl, jak negace mění pravdivostní hodnotu výroku*

(35a) *Viděl Petra rozsvěcovat lampu v kuchyni*

(35b) *Viděl, jak Petr rozsvěcuje lampu v kuchyni*

(35c) **Viděl elektrinu rozsvěcovat lampu v kuchyni*

(35d) **Viděl, jak elektrina rozsvěcuje lampu v kuchyni*

(36) *Dico* *portam* *patere*
 Říkat-1.sg.pres.act. dveře-ac.sg. být otevřen-inf.pres.act.
 Říkám, že dveře jsou otevřené.

(37) **Cogo* *portam* *patere*
 Nutit-1.sg.pres.act. dveře-ac.sg. být otevřen-inf.pres.act.
 Nutím dveře být otevřené

Jak ale ukazují příklady (34c,d) a (35c,d), vyvolávají stejný efekt i vedlejší věty vztahné, jejichž subjekt nemá požadovaný rys [+ konkrétní], takže restrikce, které jsou zdánlivě kladeny na lexikální obsazení akuzativní NP v (34c) a (35c), jsou ve skutečnosti nezávislé na pozici NP ve struktuře, a jsou vynuceny interpretací slovesa vedlejší věty, které *vidět* selektuje.

Stejně jako jsme viděli, že existují důvody pro to, abychom považovali akuzativní NP ve (4) (tj. *Viděl ho odcházet*) za subjekt infinitivu, a to přinejmenším hloubkový, lze uvést vlastnosti a chování této NP poskytující i řadu argumentů pro to, abychom ji považovali za objekt slovesa maticové věty. Těmito vlastnostmi jsou:

- (i) NP je udělen akuz., prototypický pád objektu,
- (ii) NP podléhá reflexivizaci (38, 38'),
- (iii) NP je zasažena pasivizací stejně jako prototypický objekt (39a-b').

(38) *Petr_i viděl sebe_{v*}_i // jeho_{*v_i} odcházet*

(38') *Jack_i believed *him_i / himself_i to be immoral*

(39a) *Petr viděl Pavla odcházet*

(39a') *Jack believed Joan / her to be famous*

(39b) *Petr byl viděn (Pavlem) odcházet*

- (40a) *constitui* *eos proficisci*
rozhodnout-1.sg.perf.act. oni-acc.odejít-inf.pres.pas.
Rozhodl jsem, že odejdou
- (40b) *eos proficisci* *constitutum est*
oni-acc.odejít-inf.pres.pas. rozhodnout-3.sg.perf.act.
Bylo rozhodnuto, že odejdou
- (40c) **constituti sunt proficisci*
rozhodnout-1.pl.perf.pas. odejít-inf.pres.pas.
Byli rozhodnutí odejít

kde se subjektem pasivní věty stává celá AcI-konstrukce; naopak pasivizace zasahující akuzativní NP izolovaně bez infinitivu a tvořící tak konstrukci nominativu s infinitivem je negramatická.

Raising-to-object naráží i na další problémy, které se musí vysvětlovat ad hoc. Takovým případem je i extrapozice PP z NP, která je gramatická, jestliže je NP v pozici objektu (41a,42a), ale negramatická v případě subjektu (41b). Otázka tedy zní: Jestliže je akuz. NP ve (42b) v pozici objektu, proč je extrakce negramatická?

- (41a) *Petr zná knížky o hobitech*
O kom_i zná Petr knížky t_i?
- (41b) *Knížky o hobitech jsou známé*
**O kom_i jsou knížky t_i známé?*
- (42a) *Petr viděl film o hobitech*
O kom_i viděl Petr film t_i?
- (42b) *Petr viděl [film o hobitech běžet v kině]*
**O kom_i viděl Petr [film t_i běžet v kině]*

Data (42b) tak nepřímou dokazují, že NP *film o hobitech* je v pozici subjektu, což naznačujeme uzávorkováním.

Velmi vlivným se tak stal také alternativní přístup vypracovaný Chomským (1973). Chomsky předpokládá, že vlastnosti objektu má v podstatě jakákoli NP, která je ve frázové struktuře bezprostředně za V, není-li mezi V a NS hranice finitní věty (tzv. tensed sentence condition). Tento předpoklad mu dovoluje teoreticky vysvětlit chování akuzativní NP ve (4) (tj. *Viděl ho odcházet*) i jinde, aniž by byl nucen odvolávat se na pohyb elementů vstupujících do vytváření syntaktické struktury, a NP tak stále zůstává v pozici subjektu infinitivní klauze, kde je jí také udělen akuz. To, že finitní sloveso uděluje strukturní pád NP, která je součástí projekce jiného predikátu (nikoli tedy pouze verba), se promítlo v názvu této koncepce, pro kterou se ujal termín exceptional case marking (ECM), tedy výjimečné udělení pádu. Nevýhodou této koncepce je její spíše technický charakter, který se pak projevil i v G&B teorii, kde není sjednocen mechanismus udělování pádů atp.

Subject-to-object raising i ECM se neuplatňují pouze při analýze AcI-konstrukcí, ale i při vysvětlování chování elementů, které jsou subjekty tzv. small clauses, tedy větných (predikačních) struktur, které neobsahují V, jako v (43):

- (43) *Mám [bratra kuřáka].*

Argumenty, které mohou být dále uvedeny ve prospěch ECM analýzy Acl-konstrukce, poskytuje v češtině mj. chování Acl v konstrukcích slovesa *být* se slovesy pasivního vnímání (44a) – (45d).

(44a) *Je vidět Sněžku*

(44b) *Sněžka_i je vidět t_i*

(45a) *Je vidět Petra odcházet*

(45b) **Petr* [_{IP} *je vidět* [_{IP} *t_i odcházet*]]
#2 #1

(45c) [*Petra odcházet*]_i *je vidět t_i*

(45d) **[Petr odcházet]_i je vidět t_i*

U (45a-c) můžeme pozorovat analogii s latinskými daty (40a-c), kde se do pozice, ve které je udělen nom., dostává celá infinitní struktura včetně svého subjektu. Zároveň je zřejmé, že tato analýza postuluje pohyb z objektové pozice slovesa *vidět* do subjektové pozice slovesa *být*. Jedná se tedy o A-pohyb (raising), u něhož klasická analýza nepředpokládá, že by byl pozici, ze které se element pohne, udělen pád. Překážky, které by této operaci zabraňovaly, však nejsou principiální, neboť ECP i podmínky pro formování řetězu mezi elementem a jeho stopou, jak je uvádí Rizzi (1986), jsou splněny. Tato analýza přes svou nezvyklost vysvětluje to, že i když ve (44b) dostává NP (*Sněžka*) pád od slovesa *být*, zůstává zachována její tematická relace se slovesem *vidět*. ECM analýza (spolu s předpokladem, že ECM je možné pouze v pozici, kde je udělována tematická role, což je předpoklad formálně vynutitelný na základě Chomsky (1986)) správně predikuje, že zatímco (45a,c) jsou gramatické, (45b,d) nikoli. Ve (45b) je totiž, jak předpokládá ECM, NP *Petr* součástí projekce infinitního verba a nemůže být samostatně pasivizována, protože není objektem slovesa *vidět*, a posun NP tak porušuje podmínku subjacence. Ve (45d) nemůže sloveso *být* udělit excepční pád do infinitní struktury, protože jí nepřiděluje tematickou roli.

Jako poslední zde uvedeme stanovisko Lasnika 1997, který zkoumá možnosti ECM ve slovanských jazycích a na základě následujících dat (46a – 47b) formuluje generalizaci vztahující se na všechny slovanské jazyky.

(46a) *Ja sčítaju čto Ivan umen*

(48) Shledávám (prohlašovat, uznat), že jsi neschopný

*Shledávám tě být neschopným

Shledávám [tě neschopným]

Jsi shledáván [t neschopným]

Na základě dat Lasnik předpokládá, že zatímco v tzv. small clauses je ECM, jež však považuje za zvláštní případ posunu elementu z pozice subjektu infinitivní věty do pozice objektu Vf, tedy za subject-to-object raising, ve slovanských jazycích možné (46c,47a,b), u infinitivních konstrukcí je negramatické (46b). To odůvodňuje na základě deskriptivních zjištění Brechta a Stowella, že totiž čas CP s PRO subjekty je „čas nerealizované budoucnosti“, a předpokládá proto, že PRO je u těchto konstrukcí licencováno rysem [- finit., +future]. Lasnik dále přijímá hypotézu, že má-li verbum (ať finitní nebo ne) čas (rys [+Tense]), ten stoupá do Comp, která vytváří bariéru pro pohyb elementu ze subjektové pozice do pozice objektu nefinitivní věty, kde obdrží akuz. Na rozdíl od angličtiny, kde je ECM možné, má slovanský infinitiv „vrozený“ čas (přítomný čas má totiž v těchto jazycích schopnost referovat k přítomnosti), a tak jsou všechna doplnění slovesa (na rozdíl od angličtiny) nevyhnutelně CP. Z těchto faktů pro něj vyplývá nemožnost ECM ve slovanských jazycích a struktury typu (7) (tj. *Viděl ho odcházet*) pak považuje za strukturálně shodné s „kontrolovými slovesy“ typu (4) (tj. *Nutil ho odejít*). Ač se ukázalo, že tato slovesa se chovají v mnoha ohledech odlišně, určitou podporu tomuto závěru může poskytovat analýza finitivních protějšků infinitivních konstrukcí, které se chovají jako věty vztažné. Ty jsou tradičně považovány za adjunktivy a pokud by jako adjunkt byl hodnocen i infinitiv, je Lasnikův závěr nutný.

Ukázalo se, že existuje více způsobů, jak vysvětlit lingvistická data zde předkládaná, z nichž každý nalézá určitou empirickou podporu. Každý z těchto způsobů vysvětluje jako primární určitá data, ale naráží na komplikace u jiných. Pro konečnou analýzu českých AcI-konstrukcí tak bude nezbytné prozkoumat ostatní slovesa umožňující užití AcI-konstrukcí, stejně jako ostatních jevů s touto problematikou souvisejících.

LITERATURA

- BOLKESTEIN, A.: Subject-to-object raising in Latin?, *Lingua*, 48, 1979, s. 15-34.
- HAEGEMAN, L.: *Introduction to Government and Binding Theory*. London: Blackwell 1994.
- CHOMSKY, N.: Conditions on transformations. In: Anderson, S. R. – Kiparski, P. (eds.), *A Festschrift for Morris Halle*, New York: Holt, Rinehart and Winston 1973, s. 232-286.
- CHOMSKY, N.: *Barriers*. Cambridge, Mass.: The MIT Press 1986.
- CHOMSKY, N. - LASNIK, H.: Filters and control, *Linguistic Inquiry*, 8, 1977, s. 425-504.
- KARLÍK, P.: Hypotéza modifikované valenční teorie, *SaS*, 61, 2000, s. 170-189.
- KARLÍK, P.- NEKULA, M.- PLESKALOVÁ, J. (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Naklad. Lidové noviny 2002.

- LASNIK, H.: Exceptional Case Marking: Perspectives old and new. In: Bošković, Ž. - Franks, S. ad. (eds.): *FASL 6, The Connecticut Meeting*, Ann Arbor: Michigan Slavic Publications 1998, s. 187-211.
- POSTAL, P.: *On raising. A rule of English grammar and its theoretical implications*. Cambridge, Mass.: The MIT Press 1974.
- RIZZI, L.: On chain formation. In: *Syntax and semantics*, 19, *The syntax of pronominal clitics*, New York: Academic Press 1986, s. 65-69.
- ROSENBAUM, P. S.: *The grammar of English predicate complement constructions*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.

ON ANALYSIS OF CZECH “ACCUSATIVE-PLUS-INFINITIVE” CONSTRUCTIONS

This short article deals with a class of czech “accusative-plus-infinitive” constructions (namely those governed by verbs of perception) and its sentential counterparts. It is shown that these sentences have a status of a relative clause with an empty operator OP in SpecCP. Three kinds of analysis (ECM, subject-to-object raising, adjunct analysis) are all considered to show some plausibility. The ECM analysis gets its support from structures where AcI is governed by an infinitive combined with a finite form of the verb *být*. In these structures it is only possible to move the whole AcI from the object position of the infinitive of the verb governing the AcI, where it receives its theta role, to the subject position of the finite verb *být*. Sentence where only the accusative NP is moved is ungrammatical. Raising-to-object explains the status of the accusative NP but gives wrong predictions in some cases. The analysis which suggests that the infinitive has PRO in its subject is presented as an alternative solution. It is motivated by the analysis of finite counterparts of AcI constructions and by analysis of data from other Slavic languages. No final solution has been given.

Pavel Caha
student
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
A. Nováka 1
602 00 Brno
pcaha@mail.muni.cz